

SUBA JÁNOS*

A „VISSZATÉRT” TERÜLETEK KATONAI KÖZIGAZGATÁSA (1938–1941)

THE PARAMILITARY ADMINISTRATION OF „RETURNED” REGIONS IN 1938–1941

ABSTRACT

The task of the Hungarian leaders were the returned region's integrations a smart pace to a life of the state. Leader of the Hungarian paramilitary administration was the Chief of General Staff, he worked by the Guidelines of National Defense Council. Central organization was the quartermaster group. This group has a „principle”, „civil” and „armaments industry” department. The „principle department” made a preparations of measure and led the produce of rule.

The quartermaster group's published the orders of administrations. In this department were some civil expert, they worked at administration. The military leader personalization the low of the civil authority. The east territory's and Transylvanian country's paramilitary administration has a tree part: „Town (district) HQ”, „Country military HQ” and the „Department of Army's paramilitary group”. These in the south region were only two class: „Town (district) HQ” and „Department of Army's paramilitary group”

1. Bevezetés

Katonai közigazgatáson – a tárgyalta időszakban, és a két világháború között – a több adminisztratív funkciót értettek. Általánosságban katonai közigazgatásnak nevezték a „nemzetvédelmi” feladatokat, megoldó közigazgatást, melyet az Osztrák–Magyar Monarchia idején hadügyi közigazgatásnak is neveztek. Az önálló magyar haderő felállítása óta pedig honvédelmi közigazgatásnak hívták. Ez az általános közigazgatás egyik szakága, mint például a kulturális igazgatás. Katonai közigazgatás kifejezésével jelölték meg polgári közigazgatás katonai jellegű feladatait és a honvédelmi közigazgatást is.

A honvédelmi igazgatás a honvédség belső közigazgatása, amely a katonai szervezet megteremtését, fenntartását és működését biztosítja. Ezért az állami közigazgatással hasonlóságot mutat, de annál kisebb mértékű. Az állami élet minden vonatkozására kiterjed, kivéve a házassági és magánjogi kérdések elbírálását. Minden más közigazgatási természetű ügyet a honvédség saját keretén belül képes elintézni.

2. A polgári közigazgatás katonai jellegű feladatai

A polgári közigazgatás feladata a honvédelmi törvényből levezethető rendelkezések, betartásának ellenőrzése és a Honvédség működése feltételeinek megteremtése volt. Ezt egyes közigazgatási reformerek katonai közigazgatásnak is nevezték

Ebből a szempontból legfontosabbak az 1939. évi II. tc. (a honvédelmi törvény)nek a honvédelmi szolgáltatásokra vonatkozó rendelkezései. Ezek a népesség nyilvántartásával (amely e vonatkozásban már a születés és anyakönyvvezetést jelenti) kezdődnek és a folytatódnak a katonai elő- és utóképzés szervezetével (levente- és lövészintézmények), az

* PhD Suba János, a Hadtörténeti Térképtár vezetője, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest.

állítási kötelezettséggel, sorozással (hadkiegészítés), valamint a békeszolgáltatásokkal (például beszállásolás), és a természetbeni szolgáltatásokkal (például helyi fuvarok), a gépművek évenkénti vizsgáztatásával, a ló- és járműösszeírással, és azok igénybevételével. A békeállapotról a háborús állapotra való átmenettel kapcsolatos közigazgatási feladatok végrehajtásával, például: a bevonulási készséget fokozó közigazgatási, közrendészeti, stb. rendelkezések kiadásával, a légvédelmi szolgálat kiépítésével, a honvédelmi munkakötelezettséggel, a háborús élelmezés, a közellátás megszervezésével, stb. E feladatok részben polgári közigazgatási feladatok is. Ezért nagyrészüket a közigazgatási szervek a honvédség szakembereinek bevonásával már békében előkészítik, ellátják. E feladatok ellátása a honvédség életképességét, működését biztosítja.

2. Katonai közigazgatás

Katonai közigazgatásnak nevezik a honvédség szervei által a hadművelleti területen kifejtett közigazgatást (általános és szakigazgatási tevékenységet), ahol a polgári közigazgatás nem működhet. Mi is ilyen értelemben használjuk.

A katonai közigazgatás területi szempontból az ország határán belül, vagy azon kívül fekvő hadművelleti területekre terjedhet ki. Az ország határán belül olyan területeken kerül alkalmazására, ahol a magyar polgári közigazgatás már nem képes működni. Az ország határán kívül olyan területeken működik, ahol a magyar polgári közigazgatás még nem tud működni, vagy megszervezésére még nem került sor. A katonai közigazgatás szervezetét és hatáskörét tekintve, szükségszerű és rendszeres. A hadművelettel kapcsolatos katonai közigazgatás békés megszállással birtokbevett területeken is alkalmazható. Ekkor szervezetének és működésének irányelvei módosulnak.

2.1. A katonai közigazgatás jellege

A szükségszerű katonai közigazgatás átmeneti állapot a polgári közigazgatás megszűnésétől a rendszeres katonai közigazgatás felé. Akkor működik, amikor a rendszeres katonai közigazgatást még nem szervezték meg. A szükségszerű katonai közigazgatásnak nincs önálló szervezete, feladatait, a hadműveleteket irányító katonai alakulatok, csapattestek parancsnokai látják el. A hadművelleti egységek parancsnokait megfelelő számú tartalékos tiszt segíti, akik a közigazgatási feladatokban gyakorlattal rendelkeznek mert a polgári életben ezen pályán működtek.

A rendszeres katonai közigazgatás is átmeneti, a szükségszerű katonai közigazgatás és az újra működő polgári közigazgatás között. A rendszeres katonai közigazgatásnak önálló szervezete van, melynek élén, az alsó fokon a hadművelleti egységektől független katonai közigazgatási parancsnokok felsőfokon pedig a magasabb hadművelleti egységek parancsnokai állnak. A rendszeres katonai közigazgatás szervei: a járási és városi katonai parancsnokok, a vármegyei katonai parancsnokok és a hadsereg (önálló hadtest) parancsnokok. A rendszeres katonai közigazgatást a fővezérség irányítja. A rendszeres katonai közigazgatás szervezetének területi beosztása a lehetőséghez képest a hadművelleti terület polgári közigazgatási hatóságainak területi szervezetéhez igazodik.

2.2. A katonai közigazgatás elvi szervezete

2.2.1. A járási katonai parancsnok

Elsőfokú katonai közigazgatási hatóság. A katonai közigazgatás terén betöltött szerepe a polgári közigazgatásban a főszolgabíró hatáskörének felel meg. Hatásköre azonban ennél jóval tágabb, mert nemcsak az általános igazgatásra, hanem az igazságszolgáltatás kivételével a szakigazgatás valamennyi ágára kiterjed, és bizonyos fokig ellátja a községi helyhatóság hatáskörét is.

A járási katonai parancsnok eljár azokban az ügyekben, amelyeket a katonai közigazgatás területén hatályukban fenntartott jogszabályok a járási hatóságok hatáskörébe utalnak. Gyakorolja a rendőrhatalósági jogkört, eljár mindazokban az ügyekben, amelyeket a katonai közigazgatás alatt kiadott rendeletek külön hatáskörébe utalnak.

A járáshoz tartozó községeket továbbra is a jegyző vezeti, de a katonai parancsnok személyes és közvetlen irányítása alatt, és az ő utasítása szerint. A járási katonai parancsnokok a honvédség törzstiszti (őrnagy- alezredes- ezredes) állományából kerülnek ki. Helyettesítésüket tartalékos tisztek látják el. Katonai vonatkozású tennivalóik ellátására egy vagy több segédtsízt áll rendelkezésükre. A parancsnokság anyagi ellátását e célra kirendelt gazdasági tiszttel végzi. A közigazgatási személyzetéhez közigazgatási előadók és különböző szakközegek tartoznak. A közigazgatási előadók kirendeléséről a belügyminiszter gondoskodik. A szakközegeket az illetékes szakminiszter rendeli ki.

A szakközegek a következők: közegészségügyi előadó (m. kir. tisztiorvos), pénzügyi előadó (m. kir. pénzügyi fogalmazó), pénzügyőri előadó (m. kir. pénzügyőri felügyelő), gazdasági előadó (m. kir. gazdasági felügyelő), erdészeti előadó (m. kir. erdőmérnök), állategészségügyi előadó (m. kir. állatorvos) és tanügyi előadó (m. kir. tanügyi fogalmazó). A közbiztonsági szolgálatot a járási parancsnokság területén a m. kir. csendőrség valamely alakulata látja el, amellyel szemben a járási katonai parancsnok ugyanazt a hatáskört tölti be, amit a polgári közigazgatásban a járási főszolgabíró gyakorol.

A közigazgatási előadók és szakközegek feladata, hogy a katonai parancsnok intézkedéseit (határozatait) előkészítsék, a vonatkozó tervezeteket kidolgozzák, a tennivalókat szakszerűen előkészítsék. A katonai parancsnok intézkedése előtt a közigazgatási előadókat meghallgatja. Az intézkedési és rendelkezési jog azonban minden tekintetben a katonai parancsnokot illeti, kiadott intézkedéseiért minden esetben ő felel.

2.2.2. Városi katonai parancsnok

Az is elsőfokú katonai közigazgatási hatóság, aki a megyei városok polgármestereinek megfelelő, de azoknál jóval, tágabb hatáskörrel felruházott katonai közigazgatási szerv. Hatásköre általában a járási katonai parancsnok hatáskörével egyezik meg. Eljár mindazokban az ügyekben, amelyeket a katonai közigazgatás területin hatályukban fenntartott jogszabályok a városi hatóságok (polgármester, városi tanács) hatáskörébe utalnak. Gyakorolja a rendőrhatalósági jogkört és intézkedik mindazokban az ügyekben, amelyeket a katonai közigazgatás alatt kiadott rendeletek hatáskörébe utalnak. A városi katonai parancsnokok is törzstisztek, sőt a nagyobb városokban tábornokok. Katonai személyzetük ugyanaz, mint a járási parancsnokoké. Közigazgatási előadói városi tisztviselők, szakközegei ugyanazok, mint a járási parancsnokságoké, de ezeken felül még olyas szakközegekkel is rendelkezik, akikre csak a járásnál fejlettebb városi közigazgatásnak van szüksége. Ilyenek például a számvevőségi előadók, akik a belügyminiszter alá rendelt városi számvevőség és a pénzügyminisztériumi számvevőség tisztviselőinek sorából kerülnek ki. A városban van inkább szerepe még a társadalombiztosítási előadónak (országos társadalombiztosító inté-

zeti fogalmazó), a tűzrendészeti előadónak (városi tűzoltóparancsnok), az iparügyi előadónak (m. kir. iparfelügyelő), a közéletmezési előadónak (m. kir. közellátási felügyelő), az árszabályozási előadónak (m. kir. árkormány-biztossági előadói) és a szociális előadónak (m. kir. szociális felügyelő). A rendészet különböző ágaiban a városi katonai parancsnok-sághoz kirendelt rendőrkülönítmény vezetője áll a parancsnok rendelkezésére. A rendőrkülönítmény látja el a rendőri büntető bíraskodást is.

Törvényhatósági joggal felruházott és megyei városok között katonai közigazgatás csak annyiban tett megkülönböztetést, hogy az erdélyi katonai közigazgatási szervezetben a vármegyei katonai parancsnok hatáskörét a volt törvényhatósági joggal felruházott városokra nem terjesztette ki.

2.2.3. Vármegyei katonai parancsnok

A másodfokú katonai közigazgatási hatóság. Polgári életben az alispánnak megfelelő szerv, azzal a különbséggel, hogy hatásköre a szakigazgatást is felöleli. Eljár mindazokban az ügyekben, amelyeket a katonai közigazgatás területén hatályukban fenntartott jogszabályok a megyei hatóság hatáskörébe utalnak. Közvetlen irányító (rendelkező) és felügyelő hatósága az elsőfokú katonai közigazgatási hatóságoknak, fellebbviteli hatóság az elsőfokú katonai közigazgatási hatóságok elé tartozó ügyekben, eljár mindazokban az ügyekben, amelyeket a katonai közigazgatás alatt kiadott rendeletek hatáskörébe utalnak. A vármegyei katonai parancsnok rendszerint a honvédség tábournoki karából kerül ki.

Katonai vonalon a vármegyei katonai parancsnokhelyettes, a segédtsízt és a gazdasági tsízt állnak rendelkezésére. Szakszemélyzetét az elsőfokú katonai közigazgatási hatóságoknál felsoroltakon kívül útügyi előadó (m. kir. államépítészeti hivatal vezetője) egészíti ki. A vármegyei katonai parancsnokság területén csendőr osztályparancsnokság működik, mellyel szemben a katonai parancsnok ugyanazt a hatáskört tölti be, mint a polgári közigazgatásban az alispán.

A vármegyei katonai parancsnokságok a gyakorlatban szerzett közigazgatási tapasztalatok szerint felesleges szerveknek bizonyultak. A visszafoglalt Délvidéken már nem is működtek. Másodfokú hatáskörüket a hadsereg-parancsnokságok vették át.

2.2.4. Hadsereg (önálló hadtest) parancsnok

A Harmadfokú közigazgatási hatóság. Akkor, ha a vármegyei katonai parancsnokságok nem működnek, másodfokú katonai közigazgatási hatóság. Az első esetben végsőfokú, a második esetben középfokú ügyintéző hatóságként szerepelnek. Gyakorolja a katonai közigazgatás területén hatályukban fenntartott jogszabályok szerint a tartományi hatóságok hatáskörét. Közvetlen irányító (rendelkező) és felügyelő hatósága a vármegyei és a törvényhatósági joggal felruházott városi katonai parancsnoknak, általában végső fokú fellebbviteli hatóság. Gyakorolja azt a hatáskört, amelyet a katonai közigazgatás alatt kiadott rendeletek reá ruháznak. A hadseregparancsnok hatáskörének egy részét a vármegyei, illetve törvényhatósági joggal felruházott város katonai parancsnokokra ruházhatja át.

A katonai közigazgatás ennél a fokánál a közigazgatás vezetése már a hadművelési egységek parancsnokainak kezében van, amennyiben a harmad-, illetve másodfokú hatóság maga a hadseregparancsnok. A hadseregparancsnok közigazgatási hatáskörét valamelyik tábornokára is átruházhatja. A hadseregparancsnok mellett a polgári közigazgatás szerveivel való összeköttetés biztosítása és a közigazgatási teendők irányításában, illetve intézésében való tanácsadás végett kormány megbízott működhet, akit a minisztériumok rendelhetnek ki.

A hadseregparancsnok a közigazgatási szolgálatot a hadsereg katonai közigazgatási csoport útján látja el, melynek élén a katonai közigazgatási szolgálatot átruházott hatáskörben gyakorló tábornok áll. A katonai közigazgatási csoport katonai és polgári csoportra tagozódik. A katonai csoport a vezető tábornok katonai vonatkozású tennivalóit készíti elő. Élén egy törzstiszt áll, aki egyben a katonai közigazgatási csoport vezetőjének helyettese is. Személyzete tényleges és tartalékos tisztekből és a szükséges irodai munkaerőből áll. Rendelkezik még a hadsereg-parancsnokságnak hadbiztosságával is.

A polgári csoport a közigazgatási tennivalókat készíti elő. Élén a belügyminiszter által kirendelt közigazgatási előadó áll. A polgári csoport közigazgatási előadói és szakközegei az első- és másodfokú hatóságoknál felsorolt szolgálati ágakból kerülnek ki. Ezekben felül igazságügyi előadója (kir. bíró és királyi ügyész), rendészeti előadója (m. kir. rendőrfőkapitány-helyettes), vámügyi előadója (m. kir. vámszaki-felügyelő), vízügyi előadója (kir. mérnök) és postaügyi előadója (m. kir. postamérnök), selyemtenyészési előadója (m. kir. selyemtenyészési felügyelő), stb. is van. A hadsereg-parancsnokság területén a közbiztonsági szolgálatot ezredes, vagy alezredes parancsnoksága alatt álló hadsereg csendőrcsoport látja el.

2.2.5. Fővezérség

A katonai közigazgatást legfelsőbb fokon a fővezérség irányítja. Egyes esetekben ügyintéző hatásköre – harmadfokon – csak kivételesen és csak abban az esetben van, ha a vármegyei katonai parancsnokságok hiánya folytán másodfokon a hadsereg-parancsnokságok járnak el. A fővezérség a katonai közigazgatás legfőbb vezetését a honvéd vezérkar főnöke útján intézi, aki rendelkezéseit a szállásmester útján adja ki. A fővezérség mellett fővezérségi kormány megbízott működik, akit a kormány rendel ki. A kormány megbízott összekötő szerv a kormány és a katonai közigazgatás között. Szerepe azért fontos, mert a katonai és a polgári közigazgatás egymástól szigorúan el van választva. A kormány s annak tagjai a katonai közigazgatás szerveivel kizárólag csak a fővezérség útján – a kormány megbízott közvetítésével – érintkezhetnek. Ugyanez vonatkozik a katonai közigazgatáshoz kirendelt polgári közegekre is, akikkel a kormányhatóságok a katonai közigazgatás életbelépése után közvetlenül nem rendelkeznek. Az egyes miniszterek a katonai közigazgatás alatt álló területen irányító befolyásukat a fővezérségen keresztül – a kormány megbízott útján – érvényesíthetik. Hasonló összekötő szerepet tölt be a katonai közigazgatás és a külképviseleti szervek között a külügyminiszteri megbízott a fővezérség vezérkari főnökének közelében.

A honvéd vezérkar főnöke katonai közigazgatási tennivalóit a szállásmesteri csoport készíti elő. Ez katonai közigazgatási elvi osztályra, polgári csoportra és hadiipari csoportra tagozódik. A katonai közigazgatási elvi osztály – mint neve is mutatja – a katonai közigazgatás szervezetének és működésének legfontosabb elvi kérdéseit tisztázza. Személyzete vezérkari tisztekből és a katonai közigazgatásban jártas honvédtisztekből áll. A polgári csoport a nélkülözhetetlen szakszerűséget biztosítja. Tagjai között a közigazgatás minden a szakértő szerve szerepet. A polgári csoportot a belügyminiszter által kirendelt közigazgatási előadó vezeti. A hadiipari csoport a hadiipar elvi és műszaki kérdéseivel és az anyaggyártásra foglalkozik.

A békés megszállással birtokbevett területeken működő katonai közigazgatás szervezete is hasonló. A közigazgatási hatáskört a katonai parancsnokságok három fokozatban gyakorolják. A hatósági fokozatokat a megszálló csapatok hadrendje és az illető terület közigazgatási rendszere alapján – adott esetben – a vezérkar főnöke szabályozza. A békés megszállással birtokba vett területek katonai közigazgatását a minisztérium megbízása alapján, a honvéd vezérkar főnöke irányítja.

3. A katonai közigazgatás elvi működése

A szükségszerű katonai közigazgatás célja: a hadra kelt sereg érdekeinek, és a helyben maradt polgári lakosság életlehetőségeinek biztosítása. Ezért működése a mindenkori helyzethez alkalmazkodó és a nélkülözhetetlen közigazgatási tennivalók rövid és gyors elintézésében merül ki. Utasításai csak a legegyszerűbb közigazgatási feladatokra terjed ki: a közéletbiztonság biztosítása, a közbiztonság fenntartása, a közegészség védelme, a tábori és egészségügyi rendszet, a kémelhárítás és a hadtápszolgálat feladatait foglalja magába.

A rendszeres katonai közigazgatás célja: egyrészt a mindennapi élet „rendes menetnek” biztosítása, másrészt a polgári közigazgatás bevezetésének előkészítése, esetleg az elfoglalt területeknek az anyaországba való zökkenésmentes beolvasztása. Ezért működési köre is szükségszerű, a katonai közigazgatásénál jóval tágabb és az általános és szakigazgatás minden ágára kiterjed. A rendszeres katonai közigazgatás működésének alapelve, hogy lehetőleg minden felmerült ügyet késedelem nélkül el kell intézni. Az ügyek intézése általában a birtokbavételkor fennálló jogszabályok szerint történik, kivéve, ha a fővezérség egyes ügyekben a katonai közigazgatás megkezdésekor, vagy tartama alatt, a magyar jogszabályokat életbe nem lépteti. A hatályukban fenntartott jogszabályok azonban csak anynyiban alkalmazhatók, amennyiben az állami főhatalom változásából más nem következik.

3.2. Szakigazgatás feladatai

3.2.1. *Belügyi igazgatás*

A rendszeres katonai közigazgatás legfontosabb feladatai a belügyi igazgatás terén az általános közigazgatás zavartalan menetének biztosítása. Ez a katonai közigazgatás működési területén lévő hatóságok, hivatalok, intézetek, közintézmények, közüzemek haladéktalan megszervezését jelenti.

A helyben maradt polgári közigazgatás személyzetét általában a katonai közigazgatás is megtartja, hacsak helyükről önként nem távoznak, vagy nem tanúsítanak államellenes magatartást, vagy a magyar köztisztviselői erkölcsöt meg nem sértik. A személyzeti hiányokat elsősorban a helybeli lakosság köréből pótolják. Ezek alkalmazásánál olyan személyek jönnek tekintetbe, akik megfelelő nyelvismerettel rendelkeznek és megbízhatóak. Minden alkalmazás ideiglenes és határozatlan időre szól. A polgári közigazgatás helyben maradt személyzete a katonai parancsnok közigazgatási előadóinak és szakközegeinek irányítása alatt működik.

Elsőrendű feladata még az egyes hatóságok, hivatalok, intézetek, közintézmények, közüzemek pénzkészleteinek, értékeinek és irattárainak biztosítása. Előírás szerint a vagyont leltározni, a pénzkészleteket és az értékeket őrizni kell. A nyilvántartókönyveket a katonai parancsnok lezárja, újra hitelesíti, és magyar nyelven vezetik tovább. A közületek költségvetését a legszűkebb keretek közé szorítják. A katonai közigazgatás rendszerint három hónapra szóló költségvetéssel dolgozik.

Abban az esetben, ha – a rendkívüli viszonyok következtében – a bevételek annyira csökkennének, hogy az egyes közületek működésében zavarokat idézhetnének elő, akkor a felsőfokú katonai közigazgatási hatóság készpénzelőleget folyósíthat. Az előleget – amely a közület tartozása – később az államkincstárnak kell visszafizetni.

Az állami anyakönyvvezetés a hatályukban fenntartott jogszabályok szerint, de magyarul történik, kiigazítást, vagy utólagos bejegyzést csak a katonai parancsnok rendelhet el. A katonai parancsnoknak kell gondoskodnia, hogy minden lakott hely valamelyik anyakönyvi kerületbe tartozzék, és arról, hogy az anyakönyv-vezetés folyamatos legyen. A házassági

jog terén a megszállt területen érvényes jogszabályok irányadók maradnak. Házasságot csak ezek szerint lehet kötni.

A katonai közigazgatás tartama alatt állampolgársági és illetőségi bizonyítványokat nem szabad kiadni. A hatósági engedélytől függő jogosítványok elvileg érvényben maradnak. A jogosítvány gyakorlására megbízottat lehet kijelölni, ha a jogosítvány birtokosa a jog gyakorlásában valamely okból akadályozva van. A megbízás záros határidőre szól és a visszavonásából kártérítési igény nem támasztható. Újabb jogosítványt csak a közszükséglet kielégítése céljából, vagy más nyomós okból szabad kiadni.

A rendészet köréből a rendőri büntetőbíráskodás megszervezését, a közlekedés rendjének megállapítását, a gépjármű forgalmi és vezetői engedélyek felülvizsgálatát, a bejelentési kötelezettség bevezetését, a gyülekezések eltiltását és az egyesületek működésének engedélyhez kötését kell elsősorban megemlíteni. A rendőri büntetőbíráskodás a magyar jogszabályok szerint történik. Szórakozóhelyek csak külön engedély alapján és felügyelet alatt működhetnek. A katonai közigazgatás tartama alatt szigorú záróra kötelezettség áll fenn.

A tűzrendészet általában a helyi szabályokhoz és gyakorlathoz igazodik. Az egészségügyi közigazgatás körében fő cél a katonai közigazgatás működési területén lévő egészségügyi és gyermekvédelmi intézmények zavartalan működésének biztosítása. A hatósági orvosokban, valamint a közkórházi orvosokban mutatkozó hiányt helybeli orvosokkal kell pótolni. A védőoltásokat haladéktalanul el kell rendelni. Az elhagyott gyógyszerárakat a katonai közigazgatás hatósági kezelésébe veszi. A fertőzésmentes ivóvíz biztosítása egyik fontos feladat.

A szociális közigazgatás terén az a munkaalkalmak teremtése a legfontosabb feladat. Munkanélküli támogatást csak teljesen munkaképtelen egyén kaphat. A munkaalkalmakat szükségmunkákkal lehet növelni. A szükségmunkát azonban úgy kell megszervezni és a szükségmunka bérét, úgy kell megállapítani, hogy a szabad munkapiacról munkáskezeket ne vonjon el. A szociális tevékenység eredményessége érdekében a helybeli jótékonyági és kulturális egyesületek vezetéséből munkaközösséget kell alakítani, amelynek célja a munkaalkalmak felkutatása és a támogatás módjának véleményezése. A támogatásra szoruló egyéneket a katonai parancsnok nyilvántartja. A hajléktalanok elhelyezése végett elsősorban az üres középületeket kell igénybe venni. Szükség esetén azonban magánépületek is igénybe vehetők. A katonai parancsnoknak intézkednie kell, hogy a betegsegélyező intézmények a szolgáltatásokat változatlanul folyósítsák, a járulékokat kivessék és beszédjék.

3.2.2. Egyéb szakigazgatási feladatok

A katonai közigazgatás pénzügyi igazgatási működésének célja, hogy minden pénzügyi változás a legkevesebb súrlódással menjen végbe. Az adózás a hatályukban fenntartott jogszabályok szerint történik. Az önkormányzatokat illető bevételeket továbbra is az önkormányzatok kapják. A katonai közigazgatás új közszolgáltatásokat nem vezethet be. Az állami egyedáruságok birtokosai jogosítványuk élvezetében maradnak, ha ellenük jövedéki, vagy államhűségi szempontból nem merült fel kifogás.

A katonai földművelésügyi igazgatás legfontosabb feladata a mezőgazdasági termelés zavartalanságának biztosítása. Ezért a felmerülő szükséghez képest munkaerőt kell kirendelni, vetőmagot kell adni, az elhagyott ingatlanokra gondnokot kell kirendelni. A termés gyors betakarításához a csapatokat is igénybe lehet venni. A katonai közigazgatás területén mindennemű vadászat tilos.

Az állategészségügyi biztosítása feladata: a fertőző állatbetegségek bejelentési kötelezettségének bevezetése, a hatósági húsvizsgálat, a döggutak, dögterek létesítése és a mar-

halevél kötelezettség elrendelése. Erdészeti vonatkozásban a kitermelt fa mennyiségét kell megállapítani, elszállításáról és a helyi faszükséglet kielégítéséről kell gondoskodni. A vízügyi igazgatás első tennivalója a különféle vízművek megőrzése. A vízi társulatok a katonai közigazgatás által kirendelt biztos vezetése alatt tovább működnek. Az árvédelemhez szükséges anyagokat és eszközöket készenlétben kell tartani és a hiányokat pótolni kell. A folyók, patakok, csatornák medrében keletkezett akadályokat – ha kell – robbantásal is el kell eltávolítani. A megkezdett, de félben maradt vízi munkálatokat folytatni kell.

A közellátásügyi igazgatás terén az első feladat a bejelentési kötelezettség és a zár alá vétel elrendelése. A közélelmezés alapja a fejadagrendszer. Alapelve, hogy a katonai közigazgatási terület önmagát lássa el. A katonai közigazgatás területe és az anyaország határa egyben gazdasági záróvonal, melynek átlépése engedélyhez van kötve. Az volt az elv, hogy a kötött forgalmat a jegyrendszer kivételével fokozatosan be kell vezetni. Minden községben és városban közélelmezési hivatalt kell felállítani. Az árakat a katonai közigazgatás bevonulása után haladéktalanul rögzíti kell. Az árbejelentést és az árkiírást el kell rendelni. Árurejtegetés és áruhiány esetén egyes árucikkekre, cégekre, vagy termelőkre vonatkozóan felajánlási kötelezettséget, vagy kényszer igénybevételt ellehet rendelni.

A katonai közigazgatás iparügyi feladatai között legfontosabb az ipar- és bányászati termelés folytonosságának biztosítása. A katonai közigazgatás területén a fontosabb ipari és bányászati üzemek, mint hadiüzemek működnek tovább. Elv volt az is, hogy kerülni kell minden olyan intézkedést, mely az ipari- és bányászati üzemek tekintetében rendelkezésre jogosultakat rendelkezési joguk gyakorlásában feleslegesen, vagy indokolatlanul korlátozná. A katonai közigazgatás a működési területén lévő vállalatokhoz hatósági biztost rendelhet ki, ha a vállalatnak nincs vezetője, vagy kifogás alá esik, vagy a termelést nem folytatja. A hatósági biztos esküt tesz, a vezérkari főnök által megállapított díjazásban részesül és bármikor felmenthető. A hatósági biztos a vállalat törvényes képviselője és általában teljhatalmú vezetője. Bizonyos intézkedéseihez azonban a vezérkari főnök hozzájárulása szükséges.

A katonai közigazgatás alatt új iparjogosítványokat csak kivételesen és ideiglenes hatállyal lehet kiadni. A rombolást szenvedett üzemeket haladéktalanul helyre kell állítani. El kell rendelni a legfontosabb nyersanyagok készleteinek bejelentését. A katonai közigazgatás tartama alatt új bányajogosítványokat nem szabad kiadni. Bányajogi kérdésekben a döntést a polgári közigazgatásnak kell fenntartani. A katonai közigazgatás előtt érvényben volt szociális intézkedések életben maradnak. A legkisebb munkabéreket továbbra is fizetni kell. Munkásmozgalmak esetén az elvet kellett érvényesíteni, hogy az ok megszüntetésére kell törekedni. A gyermeknevelési pótlékot a katonai közigazgatásnak is be kell vezetni.

A katonai kereskedelem- és közlekedésügyi igazgatás sokféle feladataiból elsősorban a közutak karbantartását, a rombolások helyreállítását, a félbe maradt út- és hídépítések befejezését, a vasúti közlekedés és a postaszolgálat megszervezését és vezetését kell kiemelni. A vasúti közlekedés és a postaszolgálat megszerzése központilag történik. A rádiót hallgatni szabad. A rádióleadókat azonban be kell szolgáltatni. A közhasználatú gépjármű vállalatokat a katonai közigazgatásnak központilag irányítja. Kereskedelmi üzletekre feljogosító igazolványok kiadása szünetel.

A vallás- és közoktatásügyi igazgatás terén a katonai közigazgatás a vallásfelekezetek belügyeibe való beavatkozástól lehetőleg tartózkodik. Az egyházak élete a katonai közigazgatás alatt is az egyházi szabályok szerint folyik. Az egyházi szervek működését azonban figyelni kell, hiszen a magyar állam elleni izgatást még az Isten házában sem lehet tűrni. A katonai közigazgatás bevezetése után forgalomba kerülő képzőművészeti alkotások a magyar nemzeti szellemiség szempontjából is bírálat alá kerülnek. Műemlékeket, magán- és közgyűjteményeket indokolt esetekben őriztetni kell. Színtársulatok a katonai közigazgatás ideiglenes engedé-

lye alapján működhetnek. Az iskolák feladata az első időben a napközi otthonokéhoz hasonló. Nem az oktatáson, hanem a zavartalan együttes időtöltésen van a hangsúly. Főcélként a hazafias érzés gondozását jelölték meg. Az idegen nyelvű feliratokat, az idegen állami főhatalommal összefüggő tárgyakat, szemléltető eszközöket, a nem időszerű tényeket tartalmazó könyveket el kell távolítani, de meg kell őrizni.

A katonai igazságügyi igazgatás tartama alatt a büntető igazságszolgáltatást a katonai igazságügyi hatóságok látják el. A polgári peres- és nem peres ügyeket a katonai parancsnokságok kijelölése alapján helybeli bírák és ügyvédek is intézhetik. A büntető igazságszolgáltatásban a magyar büntetőtörvényeket, a polgári ügyekben a hatályukban fenntartott jogszabályokat kell alkalmazni. A telekkönyvi beadványok elintézésér beiktatás után függőben kell tartani. Végrehajtás a foglaláson, vagy más biztosítási intézkedésen túl nem terjedhet. Árverést elrendelni és foganatosítani nem szabad. Az ügyvédek és közjegyzők eskütetele után működésüket folytathatják, kivéve azokat, akiket a hatóság államellenes magatartásuk miatt a működéstől eltilt.

A honvédelmi igazgatás köréből különleges feladatokat ad a záróvonal (a katonai közigazgatási határoló vonal) átlépésének szabályozása, továbbá a határszéli forgalom és a távolsági forgalom lebonyolítása. Ide sorolhatjuk a nemzetvédelmi és kémelhárítási teendőket is. A katonai hatóságok nemcsak a békében a polgári hatóságokhoz tartozó honvédelmi teendőket végzik, hanem a békében a katonai szervekhez tartozó feladatokat is ellátják. Így különösen a személyi, ló- és járműnyilvántartásra vonatkozó adatokat kell összegyűjtenie. A hadigondozottak ellátását továbbra is folytatják. A léggoltalom megszervezését haladéktalanul megkezdik.

A békés megszállással birtokbevett területeken alkalmazott katonai közigazgatás feladata, hogy a közrendet és a közbiztonságot megóvja, a birtokbevett területet az ország gazdasági és szellemi életébe bekapcsolja, a polgári közigazgatás előkészítéséről gondoskodik és feladatát betöltve minél hamarabb átadja.

4. Katonai közigazgatás a gyakorlatban

A magyar politikai vezetés legfontosabb feladata volt, hogy a visszatért területeket – katonai közigazgatás végrehajtó szervezetén keresztül „szellemileg és anyagilag a Szent Korona testébe mielőbb szervesen beillessze. Így a katonai közigazgatás nem öncél, hanem az állami akarat gyorsabb érvényesülési formája. A cél csak az lehet, hogy a visszatért területek mielőbb szerves részét képezhessék az anyaországnak.

A katonai igazgatás mindig nehezebb keretek között működik, mint a polgári közigazgatás, mert rendkívüli körülmények között első feladata a rendes polgári élet menetének gyors biztosítása. Ez nehéz feladat különösen akkor, ha a terület birtokbavétele harccal történik, mint Délvidéken, ahol a rendes polgári életlehetőségek biztosítását – legalább is az első időszakokban – alá kellett rendelni a hadviselés érdekeinek.

A katonai közigazgatás ezt a kettős feladatot csak akkor tudja igazán megoldani és kielégítően biztosítani, ha a birtokba vett területen a mindennapi élet zavartalan menetét már helyreállította. Ezt elérni nehéz feladat, mert a katonai közigazgatás általában olyan területre vonult be, ahol az állami élet szervezett működése átmenetileg szünetel vagy teljesen megszűnt. Vagyis az új magyar közigazgatási rendszer teljes berendezését előlről kell felépíteni.

A katonai közigazgatás szervezetének felépítésénél főszabálynak azt kell tekinteni, hogy az ott talált közigazgatási rendszerbe lehetőleg az első időben beilleszkedjék. A katonai közigazgatás rendszerének felépítése, bár általában a talált állapotokhoz igazodik, még

akkor is, amikor a történelmi Magyarországhoz tartozó területrészekben működik. A csendőrség, a rendőrség teljesen azonos szervezet szerint kerül felállításra, akárcsak a posta és vasút, és minden ami a magyar állami élet megnyilvánulását jelenti.

A helyi adottságokhoz akkor is alkalmazkodik, amikor az idegen állam közigazgatásának szerveit ideiglenesen átveszi, működteti, de katonai felügyelet alatt tartja. Így lehet elérni azt, hogy az idegen államtól visszaszerzett területeken a katonai közigazgatás gyorsan működőképes legyen.

A Legfelső Honvédelmi Tanács működését békében előkészítő Vezértitkárság feladata volt, az előkészítő munka. A rendelkezésre álló igen rövid idő ellenére a tárcák érdekeit mindig összhangba tudta hozni a honvédelmi érdekekkel. Így megteremtette a Honvéd Vezérkar főnöke számára azokat az alapokat, melyekre a magyar katonai közigazgatási rendszer felépült.

A magyar katonai közigazgatást, a külön rendeletekben meghatározott keretek között, a Legfelső Honvédelmi Tanács irányelvei alapján a Honvéd Vezérkar főnöke az 1913. évi XLIII. törvénycikkbe foglalt hágai egyezményben lefektetett hadijog rendelkezéseinek figyelembe vételével irányította.

Központi szervezete Budapesten a szállásmesteri csoport volt. Ez a Honvéd Vezérkar főnökétől kapott utasítások alapján a végrehajtás elvi alapját teremtette meg. Általános érvényű alapvető rendelkezéseit az alárendelt szerveknek katonai közigazgatási parancsokban adta ki, irányította és egyben a jogszabályalkotást is előkészítette.

A keleti és erdélyi területek katonai közigazgatásának szervezetében a katonai közigazgatása már ismertett háromfokozatú volt: járási (városi), vármegyei katonai parancsnokságok és a hadsereg katonai közigazgatási csoportja működött. A harmadfokú katonai közigazgatási hatóság szerepét a honvéd vezérkar főnökének szállásmesteri csoportja töltötte be. Belső szervezetében a különböző polgári hatóságok rendelkezési jogát minden járás területén a járási, városokban a városi katonai parancsnok személyében egyesítette. A szükséges polgári szakszerűséget megfelelő szakemberek beosztása révén a vezetés biztosította.

Az alsóbb fokú közigazgatásnak azok a szervei, amelyek szervezeteikben nem egyeztek a járások területi beosztásával, nem kerültek az elsőfokú katonai közigazgatási szervekhez, hanem a másodfokú hatósághoz kaptak beosztást. A katonai közigazgatás adminisztrációját tekintve Erdély vonatkozásban összesen 49 katonai közigazgatási parancs jelent meg 212 oldalon. Ezt elosztó szerint esetenként 350 szerv és parancsnokság kapta meg. Ezek melléklelte 33 különböző hirdetmény volt, amely 800 000 példányban 3 nyelven jelent meg. Ez 3,5 millió mellékletével 110 tonnát, vagyis 43 tehergépkocsi rakományt tett ki. A szállásmesteri csoport 10 000 ügyszeret intézett el.

A Délvidék visszatérésekor – a tapasztalatok alapján – a vezetés csak a járási (vármegyei, városi, törvényhatósági városi) szervezetet tartotta meg, mint elsőfokú hatóságot. A közvetlen végrehajtás másodfokú szerve a jugoszláv volt báni hatáskörnek megfelelően első időben Szabadkán, később Újvidéken települt déli-hadsereg katonai közigazgatási csoportja volt. Ez alkalommal vármegyei katonai parancsnokságok nem működtek, ezért a területi beosztás alapján felépülő polgári szervek közegei a deli hadsereg katonai közigazgatási csoportjához kerültek beosztásra.

A Honvéd Vezérkar főnökének közölni kellett azokat az irányelveket, amelyek szabályozták a lakossággal és a volt jugoszláv tisztviselőkkel való bánásmódot. Szabályokat hoztak az internálásokra, a sajtóügyekre, iskolaügyekre, egyesületi és gyülekezési jogra, a közlélmzésre, közellátásra, a menekültekkel való bánásmódra, a hajtási irányra, a nyári időszámításra stb. Bevezették a katonai bíraskodást, meghatározták a volt trianoni országhatár átlépésének feltételeit. Rendezték az ipari és kereskedelmi, valamint az árkérdést.

Megszervezték a polgári gépkocsi-forgalmat és üzemanyag ellátást. Megteremtették a katonai közigazgatás pénzügyi alapját. Rögtön hozzáfogtak a terület közbiztonsága érdekében a csetnik-szervezet felgöngyölítéséhez, a beköltözött idegenek kiutasításához. Az üresen maradt területen a termelés folytonosságának biztosításához. A visszafoglalt Délvidékkel kapcsolatban megjelent 86 katonai közigazgatási parancs 306 oldal terjedelemben 165 darab melléklettel. Ezeket 134 parancsnokság és szerv kapta meg. Kiadásra került: 56 különböző hirdetmény négy nyelven 310 000 példányban. Ezek mellékletét 1 850 000 darab különféle nyomtatvány és segédlet képezte. A hirdetmények és nyomtatványok stb. 40 tonna súlyt képviseltek. A szállásmesteri csoport összesen 11 631 ügyiratot intézett el. Egy-egy járási (városi) katonai parancsnokság ügyforgalma általában 3–5000 ügydarabot tett ki. A katonai közigazgatás alatt működő propagandaszolgálat keretében kiadásra került 674 915 darab különféle propaganda plakát, könyv, folyóirat, füzet és röpirat négy nyelven. 4000 darab nemzeti zászló, 20 000 darab papírzászlócska, 54 000 darab nemzeti színű kokárda szétosztása, továbbá 25 000 darab nemzeti zászlónak a Hangya Szövetkezet útján mérsékelt áron való forgalomba hozatala szintén a propagandaszolgálat feladata volt.

A sajtószolgálat keretében a szállásmesteri csoport leadott 124 sajtóközleményt. A fővárosi sajtó 21 napilapja a Délvidékről összesen 3225 cikket, hírt és kommunikét közölt.

A katonai közigazgatás mindezeket a feladatokat, amely magában foglalja a polgári közigazgatás minden ágát, annak – nagy és begyakorlott – személyi és anyagi szervezete nélkül. Ismeretlen körülmények között végezte nehéz feladatát, melyet rögtönzött – kezdetben még össze sem dolgozott – személyzettel oldott meg.

5. A katonai közigazgatás mérlege

A visszatért területeken bevezetett magyar katonai közigazgatás a polgári magyar állam berendezkedés új intézménye volt. Szervezetének és működésének irányelveit a Legfelsőbb Honvédelmi Tanács – a Felvidéken és Kárpátalján alkalmazott, inkább szükségszerű, mint rendszeres katonai közigazgatás tapasztalatainak figyelembevételével – dolgozta ki. Feladatát teljesítette, hiszen Kelet-Magyarországon és Észak-Erdélyben három hónap alatt, a Délvidéken pedig négy hónap alatt olyan helyzetet teremtett, hogy a polgári közigazgatás bevezetésének nem volt akadály.

Azonban a közigazgatásban részt vevő elméleti és gyakorlati szakemberek részéről nagyon sok kifogás érte a katonai közigazgatás intézményét. Ezek szubjektív és objektív okokra épültek. A legfontosabb objektív ok az volt, hogy a katonai közigazgatás szervezete közigazgatásban járatlan katonai előljárókra volt bízva és nem szakemberekre. Ezt nem befolyásolta a besorozott polgári szaktisztviselők szerepe sem, mert befolyásukat nem tudták kellően érvényesíteni. Vagyis a katonai hatóságok mindig azokban az esetekben hibáztak, amelyekben a polgári tisztviselőket nem hallgatták meg, vagy tanácsaikat nem követték.

A katonai közigazgatás kialakult szervezete, amely a katonai és polgári szervek együttműködésére épült nem volt a leghatékonyabb megoldás. Szubjektív okként jelentkezett az, hogy a feltétlen engedelmességet követelő és ellentmondáshoz nem szokott katonai nem vette komolyan a polgári előadó véleményét, aggodalmait inkább „üres paragrafusrágásnak, céltalan jogászkodásnak”, mint komoly tanácsnak minősítette. A polgári előadók viszont szakmai önrétből és sérelemből fakadó féltékenységgel és nagyobb szakmai tapasztalatból következő kritikával kísérték a katonai parancsnokok intézkedéseit. Ezek az ellentétek végigkísérték az egész katonai közigazgatás működését.

A katonai közigazgatás működésének fogyatékoságai abból a tényből fakadtak, hogy működésének irányelvei nagyon széles körben mozogtak. Bármennyire is helytálló elgon-

dolás volt az, hogy a rendkívüli körülmények között működő katonai közigazgatásnak lehetőleg minél szabadabb kezet kell biztosítani, mégis a közigazgatási intézkedések vitathatatlan helyességéhez fűződő közérdek – különösen a megszállt területek jogszabályainak hatályban tartása, a hazai jogszabályok bevezetése, a jogorvoslati lehetőségek alkalmazása tekintetében – lényegesen pontosabb szabályozást követeltek meg. A katonai közigazgatás irányelvei például megmondták, hogy ki lássa el a rendőri büntetőbírói teendőket, de nem határozzák meg a lényegesen súlyosabb jogkövetkezményekkel járó teendőket végző anyakönyvvezető személyét. A katonai közigazgatás működésének hiányos szabályozását az irányelvek elkészítésére fordított álló rendkívül rövid idő indokolta.

A katonai közigazgatás szervezetét fennállásának rövid ideje alatt állandóan egyszerűsítette. Erdélyi alkalmazása alatt a hadsereg-parancsnokságok száma háromról egyre csökkent. A Délvidéken az Erdélyben szerzett tapasztalatok alapján a vármegyei szintet teljesen elhagyta.

Azonban érdemei is voltak, mert a katonai közigazgatásnak három hónapi tapasztalat elég volt ahhoz, hogy a törvényhatósági joggal felruházott és a megyei városok jogállása tekintetében fennálló indokolatlan különböztetést elvesse. A polgári közigazgatás 1886 óta nem volt képes a megyei városokat a vármegye idejét múlt gyámkodása alól kivonni.

A fővezérség által a katonai közigazgatás szervei részére kiadott kimerítő tájékoztató segédletek a közigazgatási adattárak szerepét töltötték be. Ezeket a polgári közigazgatásban évekkel ezelőtt tervezték, de nem valósították meg.

A katonai közigazgatás megvalósította az egyfokú fellebbviteli rendszert, ami polgári közigazgatásban nem volt, de állandóan beszéltek róla. A szakemberek elismerték, hogy a katonai közigazgatás – a modern szervezni elveknek megfelelően nagyon helyesen – különbséget tesz ügyintéző és kormányzószervek között. Az egyes ügyek intézése a hadsereg-parancsnokságoknál az esetek túlnyomó részében véget ért. Így a legmagasabb rangú katonai közigazgatási szerv teljesítőképességét a közigazgatás legfelsőbb irányítására fordíthatta. Ez részben már ma is így van. A Délvidéken szerzett tapasztalatok pedig csak alátámasztották azt a korábbi elgondolást, hogy az ügyintézés a másodfokú katonai közigazgatási hatóságoknál véget érjen.

A két világháború között a polgári közigazgatás reformján dolgozó szakemberek szintén szerették volna tehermentesíteni a kormányhatóságukat, hogy csak irányítsanak. A fővezérség szállásmesteri csoportján belül működő katonai közigazgatási elvi osztály a közigazgatási vezérkar szerepét töltötte be, amiért a közigazgatási reformerek irigykedtek.

Összességében a magyar katonai közigazgatás speciális körülmények között működve rövid idő alatt beintegrálta az ország közigazgatásában a visszatért területeket, a törvény és jog szellemében. Olyan szervezeti és irányítási elveket valósított meg melyeket a polgári magyar közigazgatás reformjáért küzdő elméleti és gyakorlati szakemberek elismerését is kívívta.

FELHASZNÁLT IRODALOM

A két világháború között a magyar közigazgatási irodalom felvirágzott, hála közigazgatás racionalizálására, megreformálására tett elméleti és gyakorlati kísérleteknek. A nagyszámú szakirodalom valamilyen módon és valamilyen formában érintette a polgári közigazgatás katonai jellegű feladatait, illetve a katonai közigazgatás feladatait, a visszatért területek mielőbbi beintegrálását a magyar közigazgatás rendszerébe. A nagyszámú szakirodalomból a következő munkákat emeljük ki:

Asztalos Miklós: A visszacsatolt erdélyi részek bekapcsolása a magyar életbe.
Benisch Artúr (1939): Magyarország közigazgatási beosztása.

- Benke József (1925): A magyar hadügyi közigazgatás alapelemei.
 Dolgozatok a közigazgatási reform köréből. Magyary Zoltán emlékkönyv, 1940.
- Erekly István (1942): A modern magyar közigazgatás kialakulása.
 A gyakorlati közigazgatási vizsga kompendiumai. (szerk: Kovách Lajos) 1–23. kötet 1938–1944.
- Farkas Ferenc (1943): Katonai közigazgatás, IX. közigazgatási tanfolyam előadásai.
 Gazdászat-közigazgatási szolgálat, 1940.
- Gerlai Károly (1941): Rendeleti tárgymutató. Az 1938-tól 1941. márc. 15-ig megjelent miniszteri és egyéb felsőhatósági rendeletek.
- Gurgély István: Honvédelmi kötelezettségeink 1939 évi II. tc. alapján.
 Hadiüzemi útmutató (Szerk.: Fülekly József) 1943.
- Hantos Gyula (1931): A magyar közigazgatás területi alapjai.
 Honvédelmi közigazgatás 1941.
 A jogi hírlap törvénytára (a visszatért területeket érintő jogszabályok 1938–1944.)
- Karay Kálmán (1943): Katonai közigazgatásunk vázlata, IX. közigazgatási tanfolyam előadásai.
- Kartal Imre (1943): Lakóházak légvédelme a visszacsatolt keleti és erdélyi területeken.
 Kártérítés a honvédelmi szolgáltatásokért (8.500/1940 HM. eln.-16 sz. rendelet).
- Kemenes Illés: Új honvédelem, új feladatok, új köteleességek.
- Kiss István (1943): A közigazgatási adattárak. Általános közigazgatási és katonai tudnivalók Kolozsvár.
- A korszerű közszolgálat útja (A közigazgatási továbbképző tanfolyam előadásai) Szerk: Mártonffy Károly 9.(A mai magyar honvédelmi igazgatás) 1941.
- Lantos Lajos Béla: Polgári köteleességeink a honvédelmében.
 A magyar közigazgatás szaknaptára és tisztii címtára 1942–1943.
- Magyary Zoltán (1942): magyar közigazgatás.
- Martonyi János (1939): A közigazgatás jogszerűsége a mai államban.
 Nemzetvédelem, országvédelem 1943.
- Németh Ernő (1942): Útmutatás a polgári szervek és magánüzemek háborús nyilvántartásának részletes felfektetésére és vezetésére vonatkozólag.
- Németh Ernő (1944): Egységes összefoglaló segédlet a háborús működésre kijelölt polgári szervek hadi- és előkészületre kötelezett üzemek ...személyi, ló, jármű biztosítására.
- Nyiry László: Hadtudományi Enciklopédia.
- Pető Tibor–Alpáry Imre–Szirányi Tibor (1942): Hadigazdálkodás.
- Pohl Sándor (1941): A magyar közigazgatás szervezete.
- Posta Péter (1941): A modern közigazgatás alapjai.
- Raics Károly: Polgári társadalom és a hadsereg.
- Sághy Ferenc (1932): Közigazgatási Enciklopédia.
- Segédlet a katonai közigazgatási szolgálat ellátására a visszafoglalt Dél-magyarországi területeken I–II.
- Sorbán Jenő (1941): A megújított magyar közigazgatás.
- Sótonyi Gábor (1941): Kárpátalja közigazgatása. In: Közigazgatásunk nemzetközi kapcsolatai (szerk.: Martonffy Károly) 617–624. p.
- Steuer György (1937): Honvédelem és szociálpolitika.
 Steuer György: Közéleti feladataink a Délvidéken.
- Vargha Gábor: Magyarország közigazgatási viszonyai földrajzi szempontból.
- Utasítás a m. kir. belügyminiszter vezetése és felügyelete alatt álló közigazgatási hatóságok és egyéb szervek országmozgósítási szervezetének kiépítése tárgyában. 1941.
- Útmutató az ipari üzemek háborús személyi szükségletének biztosítására.